

THINK NAMIBIA
Sustainable Forest
Management

LITETO MAUGHUVA MUNAMIBIA

LIFANO #3

USHILI KUHAMENA LITETO MAUGHUVA MUNAMIBIA

Mukosho wo madighovitondo k watika N\$ 5,000 kumetera da parutatu.

Viyeramo vya liteto lya vitondo kapi lyakarsa nandando po yulira unene po kumaghulitiro gha ghapandje ntje vyavyo shimpe kapivana viruwanita.

Mumwaka wa 2019 tona dokutika ku 75,000 dovitondo kwaditwara pandje yosirongo unenepo moChina.

Maghulito gha vitondo kwa gha ngungunyikira **kutika ku miliyuna N\$24** mu mwaka ku vanandimaghona vaweki livhu.

Likaropo lya vitondo vya viwa visheshu unene morwa likuro lyavyo lya maranga. Vyapurango mwaka dadingi kutika ku 100 kuuo va ka viyangure, ano mu unene kutika Diametera unene munaupatji sentimetera 40.

Kuyangura na ku vitjaha: Lino liyanguro vitondo mu ku vitjaha mukatji vikare vpirangi, mpopo pa livango na vitjaha vya ku mawoko. Yino ndjenditito ku kombanita vpirangi vya vingi pa kutetaura.

Kuyangura namahina: Yino ndjenditito ya pantambo ya manongontjo gha kuyeruka gha kurenkita muwapaike vitondo ku meho mu ka vitware ku maghulitiro gha pandje. Yayo ku vhukita tuyang mpili momu yakara ndiro unene mu ku yirughanita.

MBAPIRA YA KU TETITA MAUGHUVA

1

Mbapirapulitiro ya ku tetita ya kurudi:

- Mbapirapulitiro ya kurudi yakara mulyo mu livhu lya mpongatano na mu likungo ntjtwe.
- Mu mavango gha ghuunangeseifa, mwenya livango ana hepa kutapa **ghumbangi wa ghunankondo** wa livhu.

2

Mashungido gha ndjapo ku ruha rwa ku takamita ntjtwe ku mberewo da lipangero.

MMbapirapulitiro da ku tetita mauguva kudiwana ku:

- Katima Mulilo naBukalo muZambezi
- Rundu na Divundu mukavango Upemeyuva
- Nkurenku Kavango Utoker
- Eenhana, Okongo naOmafo muOhangwena
- Windhoek muKhomas

3

Mberewo yalikungo ntjtwe ndjo ya ku rughana **makonakono gha livango**.

- Shidamu damu sha shikenu sha mbapira ya mashungido kushitapa kwa mushungidi mbapira
- Sharuvara rwa ruvavuki ku shitapa ku mberewo ya yinene muWindhoek
- Shashinaliwiru ku shipungura mu mberewo ya mu mukunda omo vatapanga lipulitiro

4

Vitundwamo vya likonakono **kuvipulitira** mukuronayenditi) mberewo ya likungo ntjtwe.

Mbapira ya kuteta vitondo vya vinene: Mberewo kutapa mbapira ya ku tetita vitondo ku liyendito likungo ntjtwe, kutwara mu mafanayiko ghavo. Vino ku virughana kutwara mu makungo ntjtwe oglo ghana wapero ntani ku vantu va ku ku karera varughanango ngesefa ya ku kufana.

5

Mbapirapulitiro ya ku tetita mauguva kuiy tapa mberewo ya likungo ntjtwe.

Mpapirapulitiro dimwe kumberewo yalikungo wiya: Mu ku ghulitira pandje, ndi munda na ku yendita mayuendero.

Liteto Mauguva yino ndjira ya kuteta vitondo na ku vighupamo varughaniteko mapepa, vipuna navim we ngoli.

Liteto mauguva munaruwa lino liteto mauguva kuno kuna ku kevera mposhi mauguva gha ku vhukite. Vino vya tumbukira mafanayiko, liteto lya ku kevera, ndjenditito na ghunangeseifa va pantambo ya kuyeruka.

MuNamibia, mauguva ku gha tetera vitambo vino:

- Ku gha tetera munaruwa mu ku dikitako mandi
- Kughulita munda yashirongo
- Kudikitako ndjughu da ku udinguli ntani kudikitako ndjughu da mararo gha vagenda
- Vikwa vishongaura navipundi.
- Kughulita pandje ya shirongo

Liteto mauguva kwa liputilitira muNamibia munda ya **veta ya litakamito ntjtwe yaRuha 12** ya mu **mwaka 2001**, yayo kwa fwaturura ndjenditito mu ku kwama na ku rughanita ntjtwe na marunone ghamo. Yayo nka ku yiwana **mu veta ya likevero ntjtwe ya mu mwaka wa 2007** shino shirughana tikitomo kutwara mu ndjapo ya likevero ntjtwe mu ruha rwa likeverero ntjtwe, <http://eia.met.gov.na>.

LITETO MAUGHUVA MUNARUWA

1

Livaruro kumeho ya ku ya kuteta: Vino kurenkita mu yive ashi vitondo vingashi, ntani ku wapukurura lighanofaneko lya liyendito.

2

Muyangu: Kufwaturura mafanayiko vitondo ku vitoghorora na marudi munke gha vitondo gha ku teta.

Kutoghorora ku teta mauguva

Liteto mauguva ku togborora kuno kapi ghuna ku djonauroa mauguva ghamwe ndjira yimwe ya kukevera ntjtwe mposhi ya sha djonauka. Vino ku virughana mu ku pulitira unene na ure wa mauguva oglo ghuteta mu ungi ntani likushuvo lyagho mukatji.

4

Vitondo vya ku kuliramo, kutwara mu likuro lyavyo, na marudi gha vitondo na mutika wavyo kutwara mu tuyangupita. Ndjetitito ya likuro kuvhura kughupa mwaka 20.

3

Livaruro kunyima ya liyanguro ntani ku hamitiramo vikwavitondo na vimenwa.

Shitondoghona ku shitapeka mu vipata vya kurerera vitondo.

Rudi rwa vitondo muNamibia:

USHIVI (*Guibourtia coleosperma*)
UGHUVA (*Pterocarpus angolensis*)
UHAHE (*Baikiaea plurijuga*)
UTUNDUNGU (*Burkea africana*)

Vitondo vimwenka vya kutura para na vitoropora vya ku ghulita:

UGORO (*Terminalia sericea*)
MWEYE (*Dichrostachys cinerea*)
UPAPAMA (*Colophospermum mopane*)

NDJENDITITO DA LIYENDITO MANDUNDA GHA KU TETA NA KUTETA HANASHI PAVETA

Kurughana livaruro lya pa ntateko ya ku tamekera.

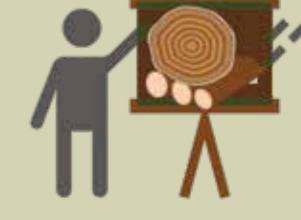
Kurughana makonakono gha muruku rwa tuyang.

Kufunkunya mu maroli na vikoto.

Kutapa matengeko gha manene na mfuto ku tuyanguli vi viyauka hanashi vya paveta.

Ku huguvalita deura da ku gwanapo ku vatakamiti ntjtwe na vatikitimo veta.